

Egzilų tapatumai bendruomenėje: sociopsichologinis aspektas

Įvadas

Šiame darbe norėčiau pažvelgti į egzilį kaip į kultūros modelį. Toks žvilgsnis, į dar netyrinėtą, aprašomaisiais darbais nelepintą istoriją bus labiau hipotetinis, atsargus ir gal per drąsiai siūlantis gaires egzilio istorijos tyrinėjimuose.

Darbo tikslas – analizuoti egzilio tapatumo savo bendruomenėje psichologinio funkcionavimo būdą. Šiam tikslui keliami uždaviniai analizuoti:

- Kokios individų reakcijos į socialinius savo bendruomenės modelius, jų pokyčius
- Kokios buvo egzilio tapatumo refleksijos apraiškos savojoje bendruomenėje?
- Kokios buvo bendruomeninių reiškinių percepcijos, kolektyvinių motyvacijų atmetimas/priėmimas
- Kokios/kaip subjektyvios patirties apraiškos veikia tos socialinės struktūros modelį, kuriame jos atsiranda. (o jei neatsiranda, tai taip suvoktina kaip reakcija ir kaip ta struktūra tada kinta?)

Šie uždavinius spręsti bei analizuoti remsimės istorinės psichologijos metodu, kurio specifiką nusakė V.Kavolis.1 Pristatysiu autoriaus požiūrį į šį metodą:

Man istorinė psichologija – tai psichologinio funkcionavimo būdo, apėmusi tam tikru istorijos periodu didelį individų skaičių, pokyčių tyrinėjimas² svarbūs yra sąlygiškai atsparūs civilizacijos simboliniai modeliai, veikiantys psichines-logines individų reakcijas į tam tikrus socialinius-struktūrinius pokyčius.³

Istorinė-kultūrinė psichologija tiria civilizacijų simbolinius modelius bei juose vykstančius pokyčius, interpretuoja juos remdamasi kolektyvinėmis motyvacijomis ir percepcijomis.⁴

Istoriopsichologas susiduria su subjektyvios patirties plotmėmis, kurias galima pastebėti arba numanyti gyvuojant daug didesnėse žmonių grupėse:(...) domina daug bendresnių, dažnai labiau išskaidytų emocingumo būsenų-antrinių struktūrų, kuriose gimsta teorijos, -istorija. Todėl jam yra įdomesnės tokios idėjos, kurios tapo liaudies mitologijomis, nei tokios, kurios jomis netapo.⁵

Asmenybės svarba kultūros analizei aptarti antropologų darbuose: Ruth Benedict, Margaret Mead, ir kt. Mead susijusi su pagrindine teze, kad “skirtingos kultūros (ar visuomenės) pateikia skirtingus asmenybės tipus kaip skirtingų socializacijos praktikų rezultatą.⁶ V. Kavolio kultūrų tyrinėjimuose svarbus yra asmens krizės aspektas, kurio atsiradimas gali paaiškinti kultūroje vykstančius procesus, bei asmens santykis su tais pokyčiais. “...kaip tik intuityvaus pasitikėjimo socialinio gyvenimo praradimas ir yra pagrindinė sąlyga, dėl kurios atsiranda krizės asmenybės savivoka.”⁷ Egzilų tekstuose kalbėjimas apie gyvenimo formų neatitikimą, bei iš to kilusios įtampos sąlygoja kalbėti ir apie egzilų krizės asmenybės požymius.

Referate naudotasi egzilų tekstais (neiškiriant asmenybių, bet pasaulėžiūrines grupes-liberalieji ir konservatoriai), nes jie tarnauja pažinti psichologinio funkcionavimo būdą, jo pokyčius. Egzilio istorijos šaltiniai yra vis dar renkami, o nebuvimas nuoseklių aprašomųjų studijų vis dar neleidžia pažinti/atpažinti struktūrinius pakeitimus, tik asmeninius, grupės psichologinius pokyčius.

Dar keletą pastabų dėl definicijų.

Tai ‘socialinė grupė’, ‘individai’-šiuos terminus pasirinkau, nes tiriant egzilį vis sunkiau darosi apibrėžti juos tam tikra sąvoka, kuri turės jau nustatytas tam tikras prasmes, kurios dažniausiai buvo/yra jų ideologijoje implikuojamos. Analizuojant egzilį, imsime jį kaip tam tikrą socialinę grupę. Socialinė grupė - skaičius individų, apibrėžtą formalia ar neformalia naryste. Kuri dalinsi vienybės jausmu ar susiję kartu sąlyginai stabilių bendravimo modelių.⁸

Socialines grupes analizuojamuose tekstuose galime atskirti pagal jų pačių apibrėžtis kaip “nužemintųjų generacija”, ‘vyriausioji karta’, ‘vyresnioji karta’, kurios pasižymi tai grupei būdingu savitu vienybes jausmu

1 Kavolis V. Apie istorinę psichologiją *in Kultūrinė Psichologija*, baltos lankos, 1995

2 Ibid., p. 8

3 Ibid., p.9

4 Ibid., p.9

5 Ibid., p.10

6 Gordon Mashall, Oxford dictionary of Sociology, Oxford University Press, 1998,p.138

7 Kavolis V. Apie istorinę psichologiją. *Kultūrinė psichologija*. Baltos lankos.1995,p.14

8 Gordon Mashall, Min. veik.,p.266

ir vertybių supratimu. Atsižvelgiant į socialinių grupių įvairumą, darbe skirsime dvi pagrindines grupes, atskiriant liberalią ir konservatyvią, turint omeny pasaulėžiūrinius, bet ne politinius aspektus.

Kitas raktinis žodis šiame referate - 'bendruomenė'. Bendruomenės terminas siejasi su tuo, kas detaliam sudarytas iš socialinių santykių rinkinio, kuris pagrįstas kažkuo, kas visiems dalyviams yra bendra – paprastai bendras identiteto jausmas.⁹ Taigi mes kalbėsime ne apie formalia naryste pagrįstą dalyvavimą organizacijoje, bet remiantis diasporos studijų įvedamus tokius terminus kaip 'įsivaizduojama bendruomenė'(Benedict Anderson)¹⁰, 'globali etnoerdvė' (global ethnospace)¹¹, pagal kuriuos priklausymas bendruomenei yra labiau asmens savęs priskyrimas konkrečiam tapatumui.¹²

Bendruomenė: tapatumai bei psichologinio būdo pokyčiai

Bendruomenės idėja, tradiciniame mąstyme susijusi su 'tapatumo' ar 'ekvivalencijos' logika. Kita, šiuolaikinės prancūzų filosofų mintis, veikianti bendruomenių studijas, tai kad bendruomenė postuluoja skirtumo idėja. Bendruomenė, nevienijama to, kas bendra.¹³ Socialumas apibrėžiamas ne kaip apskaičiuojama ir numatoma tapatybė, bet kaip suobjektyvintas negatyvumas, neleidžiantis kiekvienai tapatybei visiškai sutapti su savimi.¹⁴ Ar tai, kas visiems nariams yra bendra (pvz.tautybė), jungia tą bendruomenę, sudaro tarpusavio santykių pagrindą? Egzilių tekstuose kalbama apie priklausymą bendruomenei, ištikimybę jai, įsipareigojimas žmogui. Kaip asmuo savo individualumą derina su tapatumu bendruomenėje?

Etniškumas kaip sąvoka svarbi tada, kai pateikiamos simbolinės tos sąvokos formos (klausimai ką reiškia būti lietuviu arba kas yra lietuvybė) atspindinčios sąmonėje modeliuojamus turinius (pvz. būti lietuviu - kalbėti lietuviškai, ir kt.). Kaip skirtingų patirčių bei kartų individai suderina savo tapatumus toje bendruomenėje? Kokios yra bendruomenės socialinių grupių tarpusavio komunikacijos refleksijos?

Bendruomenės analizę pradėsime pažvelgiant į socialinių grupių motyvacijas bei refleksijas. Liberaliosios socialinės grupės atstovo Vytauto Kavolio tekste galime atpažinti ir jo paties santykį su bendruomene. Jo implikuojamos vertybės yra universalios, 'įsivaizduotina bendruomenė' pakeičiama asmeniniu ryšiu, tarpusavio įsipareigojimu.

Pro konkrečią bendruomenę, susidedančią iš žmogaus santykių su žmonėmis, išvelgiame visų žmogui reikšmingų daiktų universumą. Bendruomenė – žmogaus ir egzistencijos tarpininkė apskritai. Žmogaus santykis su jo bendruomene – sukonkretintas jo santykiavimo su žmogiškosios egzistencijos visuma pavidalais. Patriotizmą todėl suvoksime ne vien kaip konkretų įsipareigojimą tautinei bendruomenei, bet gilesnėje plotmėje ir kaip bendrinį ištikimybės pajėgumo simbolį.¹⁵

Socialinės grupės bendrumas atskiria ir identifikuoja. Ar jų vertybės bei bendros savivokos gali būti veiksnios ir platesnėje bendruomenės erdvėje? Nužemintųjų generacijos santykį su savąja bendruomene ir su egzistencija apskritai apibūdina dvi, konservatyvaus mentaliteto neišvengiamai priešingomis laikomos ypatybės: kritiškas objektyvumas ir laisvas ištikimybės įsipareigojimas. Generacija blaivi savo bendruomenės ir savo pačios charakterio trūkumams. Tačiau tvirtiausia jos charakteryje – ištikimybė kaip tik šiai defektuotai bendruomenei.¹⁶

Konservatyviosios socialinės grupės bendruomenės veiklos refleksijos siejamos su laisvinimo kova, dainų bei šokių festivaliais, politinių veiksmų kongresais. Šios grupės nariai savo vienybės jausmą stengiasi apibrėžti bendresnėmis imperatyvinėmis formuluotėmis, priskiriant jas visai bendruomenei. Atsiranda trafaretų taikymas. Kaip pvz. gali tarnauti gana ilgai išlikusi retorinė formuluotė tokiai socialinei veiklai, kuri yra pageidautina. Vieningumas kovai už laisvę, prieš komunizmą vienos socialinės grupės viduje bei idėjinis monopolis išlieka ilgai idėjiniame diskurse formuodamas atitinkamus kalbėjimus:

Mes esame įvairūs *kovotojai*: vieni partizano mirtimi tėviškės giriose ir prie mielijų Neris krantų, kiti vergo tremtinio jungu Sibiro tyrlaukiuose ir šiaurės speiguose, treči savo parama laisvės kovai, ketvirti

9 Ibid., p.97

10 Anderson Benedict, Įsivaizduojamos bendruomenės: Apmąstymai apie nacionalizmo kilmę ir plitimą, baltos lankos, 1999

11 Ibid., p.159

12 Apie tai plačiau: Antinienė D. Asmens tautinio tapatumo tapsmas. Sociopsichologinės šio proceso interpretacijos, *Sociologija*, 2002, Nr.2, p.100-107

13 Žukauskienė A. Visuomenė/bendruomenė: ekvivalencija ir skirtumai, *Sociologija*, 1999, Nr.1, p.57

14 Ibid., p.60

15 Kavolis V., Nužemintųjų patriotizmas, Nužemintųjų generacija, *Žmogus istorijoje*, V., 1994, p.96

16 Kavolis V., Patriotizmas nužemintiems, Nužemintųjų generacija, *Žmogus istorijoje*, V., 1994, p.105

nenuilstamu darbu mūsų senosios tautos gerovei ir jos dvasinių lobių saugojimu bei išlaikymu, penkti savo žodžiu ir kūrybiniu augimu.¹⁷

Po 30 metų:

Deja, daugelis ir iš mūsų patriotinės visuomenės dalies visgi iki šiol neįsisąmoninimo Lietuvos Chartos turinio ir nerado prasmės aktyviai įsijungti į LB net su minimaliu solidarumo įnašu, t.y. pinigine įmoka, pareinančia LB vadovybės darbus, besikeičiant mūsų didžiųjų tautinių tikslų.¹⁸ Lietuvos išlaisvinimo galimybei nutolus, mūsų tarpe ims reikštis dvasinis nuovargis, žmonės praranda tikėjimą ateitimi. Su šiuo dalyku turėtumėm **kovoti**, turėtumėm patys pagalvoti ir kitus įtikinti, kas mes esame, ko mes siekiame ir kokias pareigas Aukščiausias mums patikėjo.¹⁹

Kodėl išlieka tokios sustabarėjusios ir neieškančios dialogo tarp skirtingų socialinių grupių, jų laiko atitinkančias sąlygas keliamus klausimus? Ar grupė gali veikti visos bendruomenės narių tapatumus ar juos primesti? Kada bendruomenėje iškyla tapatumo klausimas ir atsiranda simbolinių modelių (tauta, tėvynė, lietuviškumas) diferencijuotas interpretavimas?

Konservatyvioji socialinė grupė pasižymi atsineštom iš Nepriklausomos Lietuvos suformuotomis mąstymo bei elgesio kategorijomis. V.Vygantas išskiria kartas, kurios pasižymi skirtingomis psichologinėmis savybėmis. Vyriausia karta: Bandoma dabartinį gyvenimą struktūrinti pagal jiems įprastas formas.²⁰, nori į jiems įprastas gyvenimo formas grąžinti patį gyvenimą.²¹ kūrybinio elemento stoka, arba kūrybinės formos, kurios nepritampa prie gyvenimo formų; egzistencijos baimės padaras – kritikuojamos ne idėjos, bet kitaip galvoją asmenys; užsidarymas nuo santykiavimo su kitaip galvojančiais.²² Liberalioji grupė ieško naujų gyvenimo formų, priešinasi autokratiškam idėjų diegimui.

Literatūros Lankų gimimo data nėra ir neturi pretenzijų tapti naujos literatūrinės srovės data. Tatai yra vienas iš svarbiausių momentų leidinio aptarimui. Pabrėžiame kuo jis nėra dėl to, kad jo egzistencijos perspektyvos remsis ne kokia nors visiems dalyviams privaloma uniforma, kryptim ar srove, bet atskirų individų kūrybine potenciala ir estetinio intereso gyvastingumu.²³

Vyriausiajai kartai, arba konservatyviai socialinei grupei, labiau svarbu stabilumas ir priimtų nuostatų įgyvendinimas, vertybių aiškus perimamumas. Jiems dar būdinga ir “vienos kartos” idėja ir savęs tapatinimas su visa tauta. Dėl to jie savo kartos ir emigracijos likimą laiko ir visos tautos likimu. Su jų žlugimu žlugianti ir visa tauta.²⁴

Grupė, kuri yra nepasiruošusi suvokti ir reflektuoti naujų pasikeitusių situacijų (vietoj aukštos pozicijos biurokratinei sistemai-reikia dirbti gamykloje paprastu darbininku) yra linkusi užsidaryti ir palaikyti *status quo*. Tuo pačiu jos imasi instrumentų, kurie tai įgyvendintų. Konservatyvioji socialinė grupė (vyriausia karta) linkusi užsidaro gete. Pasak J.Fiske *Ideologinis darbas visada palankus išlaikyti status quo, nes galią turinčios klasės vyrauja ne tik prekių, bet ir idėjų bei prasmų kūrimo ir paskirstymo procesuose*.²⁵

Geto metodas pats populiariausias. Jį simbolizuoja vaizduotinės tėviškės žemės sauga, kurią laikas palengva pūdo. Tuose puvėsiuose fermentuojasi perjautrinti prisiminimai, kiekvienais metais vis labiau lipnūs.²⁶ Literatūrinis getas pasirengęs nužudyti kiekvieną neklišinę problemą, kiekvieną eksperimentą, kiekvieną bandymą pasivyti mus pralenkusius kaimynus. (...)Patetika, pompastika, iškilmingų rašinių pavidale, žygiuoja it išsipustę kareiviai parado metu. (...)²⁷

Naujos gyvenimo situacijos sukuria neaiškumo pajautą. Todėl ir galime egzilų tekstuose rasti dažnai užduodamus klausimus sau patiems: ‘kas mes esame’ ir pan. V. Kavolis išvelgia

Psichologinio neaiškumo arba “ontologinio saugumo nebuvimo” patirtį, taip pat ir kaip atsaką į tokį neaiškumą. Jis atsiranda dėl to, kad nebėra simboliškai įvertintų socialinių struktūrų, ir dėl šios priežasties nebelieka ribų, kurias šios struktūros nustato asmenybės viduje vykstantiems spontaniniams procesams

17 Vaičiulaitis A. Žodis skaitytojams. *Aidai*, 1950, sausis, Nr.1,p.2

18 Raugas B. Atlikime pareigą savo bendruomenei. *Karys*, 1979, Nr.4p.133

19 Jasaitienė B. 40 m. Golgotos kelias. *Karys*, 1982, Nr.5, p.254

20 Vygantas V.Kartų bendravimo problema tremtyje. *Į laisvę*, 1956, Nr.11,p.15

21 Ibid.,p.16

22 Ibid.,p.19

23 Redakcijos žodis. (*Literatūros Lankų* redakcija, norėdama išvengti kai kurių nesusipratimų, tradicinės deklaracijos vietoje suformulavo šia įvadinę pastabas.), *Literatūros Lankai*, Buenos Aires, 1952, Nr.1,p.1

24 H.B.S. Emigracija ir kritika. *Literatūros lankai*, 1955, Nr.5, p.21

25 John Fiske. *Įvadas į komunikacijos studijas*. baltos lankos,1998, p.201

26 Škėma A. Lietuvos tremties literatūros mirtis? *In* Raštai, T.3, Chicago, A.Mackaus knygu leidimo fondas, 1985,p.368

27 Ibid.,p.372

“normaliais” laikotarpiais, suteikdamos asmenybei stabilumo.²⁸ Ir nesvarbu, ar tokią nesėmę bet koku laipsniu nulemia visuomenės sąranga, jos kultūros tradicijos, jos vadovų sprendimai, ar didelės jos žmonių grupės vienijantis elgesys. Instrumentinė nesėkmė tampa nuvertinimo veiksmu tada, kai jos poveikį patyrę žmonės pradeda ją interpretuoti kaip “politikos bankrotą”. (...) Tiek ekspresyvinė, tiek simbolinė nesėkmė gali būti priežastis, dėl kurios žlunga simboliniu modeliu besiremiantis socialinio gyvenimo tvarkymas. (...) Tačiau kaip tik intuityvus pasitikėjimo socialinio gyvenimo modeliu praradimas ir yra pagrindinė sąlyga, dėl kurios atsiranda krizės asmenybės savivoka.²⁹

Daliai bendruomenės narių praradus jau buvusias aiškias gyvenimo formas, būnant kitoje aplinkoje, dažnai įvardinant ją ‘svetima’, ‘priešiška’ stengiamasi tas simbolines dimensijas atstatyti kitokioje plotmėje - organizacinėse struktūrose ar spaudos tekstuose ir pan. (dažna opozicija tokioms grupėms būna pasakymas, kad “nėra laisvos spaudos laisvam žodžiui”)

Lietuvių Bendruomenė, kuri, visu savo statutu, organizacijos vidiniu laisvumu ir pilna laisve pasireikšti visom tendencijom periodiškai pasikartojančiuose rinkimuose, yra tiesiog priešingybė pvz. ALTo ar VLIKo organizaciniai konceptai, kur vis dar vyrauja aiškios oligarchinės sampratos.³⁰

Kiekvienoje situacijoje vyksta asmens identifikacija su konkrečiu vaidmeniu, todėl žmogaus tapatumai gali būti įvairūs.³¹ Reflektuojant savo suprastą priklausymą bendruomenei gali skirtis nuo kitų bendruomenės narių suvokto vienijančio elemento (gal vienija visai ne, tai kas viešai atskiriama kaip bendra, bet asmeninėje komunikacijoje reikalingi kitokie, nedeklaruoti bendrumai?) arba to elemento simbolinių kategorijų. rezistencija yra **kolektyvinio solidarumo**, o ne asmeniško oportunistinio kategorija. Todėl, kiek emigracinės sąlygos bediktuotų savus išorinio vyksmo pasireiškimus, idėjiniai nieko absoliučiai nėra pasikeitę, ir reikalas rezistuoti prieš Lietuvos okupaciją nėra atkritęs. Ir dar kartą, - tik oportunistas tegali palikti rūpestį rezistencijai pavergtam lietuviui. (...) Gal būt, esama net tam tikro suklaudinimo dėl rezistencijos išoriniame vyksme Lietuvoje daugiau mažiau dalyvavusių, bet jos vidinio vyksmo irgi nesupratusių žmonių. Tikrai esame asmenų, kurie kurių nors **praities prisiminimų vardan ploja sau per petį ir vardan to reikalauja sau autoriteto ir vietos pirmos eilės kėdėje.** (išskirta mano D.S.)³²

Atmetimas individualių arba kitokių idėjinių apraiškų liudytų socialinėje grupėje esančią jėgos monopolizavimo struktūrą.

Sakydami, kad esame laisvės kovotojai, mes tuo pačiu savo tarpe palaikome karo stovio nuotaikas. Iš čia ir visos mūsų kalbos apie drausmės ir rikiuotės reikalingumą, iš čia ir mūsų baimė, jei kas tik pabando iš tos rikiuotės išskristi ir eiti savo paties keliu. Sakydami, kad esame rezistentai, mes rezistuojame prieš viską, kas netelpa tradiciniuose mūsų kovos metoduose ir organizacijose.³³

V.Kavolis taiko Asmenybės krizės sąvoka tiek kultūrom, tiek asmenims. Kadangi krizės asmenybė pati priklauso nuo tam tikrų tokio tipo struktūrų (net jei tai atsiranda tik jos išsekimo momentais), ji pati dažnai pritaria savo socialinio nestabilumo apribojimams.³⁴ Krizės asmenybės sąvoka, kaip ir kiti psichokultūriniai konceptai, neapima asmenybės sistemos visumos. **Turbūt visų pirma ši sąvoka identifikuoja tokį savivokos modelį, kuris, kartą nustatytas, siejasi su veiksmis, o ypač su tais, kurie yra emociškai reikšmingi veikėjui.**³⁵ (išskirta mano D.S.)

Šiuo atveju mes imame žmonių grupės analizę ir pastebime atitinkamus procesus:

Kur dominuoja intensyvumo poreikis, ten imama pirmenybę tekti autoritariniam mąstymo ir sprendimo būdai, net ir kai mąstymo turinys ryškiai akcentuoja laisvės principus. Intensyvumo ieškotojai natūraliai teikia pirmenybę ryškioms teisingumo ir klaidingumo poliarizacijoms, o ne skirtingumų išskaidymui, turinčiam daug pilkų atspalvių. Kaip tik tokia atspalviai yra psichologinis jų pačių charakterio neaiškumas, kuris jiems atrodo nepakeliamas. Tie, kurie atmetė savo pačių neaiškumą, yra linę, net ir reikalaudami pasirinkimo laisvės, prilygtinai kitiems teigti, kad ir šie pasirinktų jų buvimo laisvais būdą ar net laisvės suvokimą.³⁶

28 Kavolis V. Apie istorinę psichologiją. *Kultūrinė psichologija*. Baltos lankos.1995,p.13

29 Ibid., p.14

30 Drunga K. Apie tradicijos ir laisvės įtampą. *Margutis*, 1963, gruodis, p.13

31] Antinienė D. Asmens tautinio tapatumo tapsmas. Sociopsichologinės šio proceso interpretacijos, *Sociologija*, 2002, Nr.2,p.101

32 Drunga K. Min.strp., p.14

33 Stropus K.(V.Trumpa) Iš rytų į vakarus. *Margutis*, 1963, spalio, p.5

34 Kavolis V. Apie istorinę psichologiją. *Kultūrinė psichologija*. Baltos lankos.1995,p.20

35 Ibid., p.21

36 Ibid., p.46

Analizuojant pasirinktą bendruomenę, bei individualias nuomones, kurios priimamos daugumos bei tampa sąmonėje išsisknijusiomis idėjomis, mitologijomis, galime kelti klausimus: kokios nuomonės jomis tampa ir kodėl? Reflektuoti savo bendruomenę, būnant jos nariu ką tai duoda tam individui ar jų grupei? Kokie seka veiksmai išorinėje veikloje bei individualios sąmonės pokyčiuose? Ne tik kritikuoti veiklą, bet patiems išsipareigoti keisti realybę. Kodėl tokia intensyvi kritika egzilų tekstuose, jau nekalbant apie jos kokybę? Juk kritikuojama turint omeny, kad tai *mūsų* bendruomenės dalis, o ne atmetant ar ignoruojant tą grupę. Neatitinkama išeiti iš tos grupės

Gi Amerikos Lietuvių Taryboje senieji bet kuria kaina bando laikyti “valdžios” vairą iki pat savo mirties, eidami net nebe demokratišku keliu.³⁷ Juk Vlikas beveik iširo. Kas liks, jei ALT įspirsime.³⁸

Vėlesniųjų kartų, kurios augo ne atsineštos, bet jų bendruomenėje susiformavusiomis formose, refleksijos į savo patirtis bei socialinės grupės veikimo metodo įvardijimas rodo psichologinio funkcionavimo būdo kitimus. Viena socialinė grupė perduoda savo skausmingas patirtis jaunajai kartai, kuri tas patirtis suvokia kaip psichologinę represiją. Šios grupės patirtis nesuvoktina kaip universali visų patirčių atžvilgiu, todėl galime kalbėti sąlyginai, tačiau neatitikimo simbolinėse, tapatumo išraiškose galime išvelgti:

Be abejo, tėvų ir šeštadieninių mokyklų įtaka buvo svarbi. Jaunimui jie skiepijo atsakomybės jausmą lietuvių tautai. Kartu su tuo atsakomybės jausmu jie piršo ir kaltumo jausmą.³⁹

Bendruomenė yra kaip mažas miestas, kuris egzistuoja didesnio miesto viduryje, ir toji bendruomenė turi visus mažų miestų trūkumus: ji konservatyvi, uždara galvosena ir pilna apkalbų.⁴⁰ Kiekvieną kartą, kai bandau veikti bet kurioje “įprastinėje” organizacijoje, jaučiuosi iš vidaus plėšomas. Iš vienos pusės, nejučiu nieko bendra su skautais, religinėm organizacijom ar lietuvių mokyklų veikėjais, tai priartėjimas sukelia norą pabėgti. Iš kitos pusės, jaučiuosi moraliai nusizengęs, nes “Je *tu* nedarysi to darbo, kas jį atliks?”⁴¹

Vyriausiųjų veiklos metodai kritikuotini, bet yra ir percepcijos momentai veiksmuose, nors nėra idėjinio savo veiksmų pagrindimo, tuo pačiu veiksmai darosi tokie pat formalus kaip ir tų, kuriuos patys kritikuoja:

Mūsų pagrindiniai ryšiai su lietuvių visuomene yra psichologiniai-emociniai. (...)Dirba, lietuvių tarpe iš **pareigos** jausmo pajutimo. Verbuodami kitus, normaliai apeliuojame irgi į pareigos jausmą. Argumentų nenaudojam, nes jie nesuformuoti ir rimtai ir logiškai nėra ieškomi. Man atrodo, kad mes abejojame tokių pastangų sėkmingumu. Manom, kad argumentų nerasim ir turėsime atsipalaiduoti nuo lietuvių visuomenės.⁴²

Klausimas tada toks – kodėl perimti bendruomenėje kai kurie atliekami veiksmai kelia psichologinį diskomfortą ir pasipriešinimo formos nesikeičia į kitokius veiklos aspektus?

Socialinės grupės savęs suvokimo, identiteto problema transformuojasi į kuo didesnę “savos teritorijos gynimą”, nes, nors *simbolinė* egzilėje ji yra vienintelė. Baimė netekti susikurto pasaulio, kuriuo patikėta? Nenoras ir netikrumas, kad gali subyrėti ir šios gyvenimo formos sąlygoja gana griežtus ir autoritarinius gynybos modelius. Asmens racionalūs apsisprendimai tampa mažiau verti, nei kolektyvinis imperatyvas.

Gal dėl tos (“laisvės ir tradicijos”-D.S.) įtampos baimės, kuria taip plačiai užsikrėtusi mūsų emigrantinė visuomenė, vis labiau liūdnas darosi mūsų emigrantinis gyvenimas, iš kurio vis daugiau žmonių savo noru ar likimo valia nori pasitraukti.⁴³

Apskritai reikia pasakyti, jog mūsų visuomenė tremtyje (arba, pagal profesorių Greimą, pabėgime) yra labai jau konservatyvi, atžagareiviška, surambėjusi. Tipiško tremtinio galvosena formuojama įvairiausių mitų, kurie jam padeda sukurti neegzistuojantį iliuzijų pasaulį. Tas pasaulis uždara naujoms ir kontroversinėms idėjomis, nes jos griauja mitus ir primena ar atskleidžia nemalonius faktus. Dėl to nėra per daug nuostabu, kad žmonės, kurie ieško naujų kelių mūsų tautinėm, politinėm, ar kultūrinėm aspiracijom siekti, dažnai apšaukiami prokomunistais.⁴⁴

Individams tenka ieškoti kitų formų, kaip veikti bendruomenėje, rasti formas, kuriomis būtų priimti, identifikuojami kaip ‘mūsų’ ir tuo pačiu realizuotų save. Identifikacinės formos priimant į savo tarpą-kažkodėl nėra automatiško priklausimo - gali pasireikšti tai grupei svarbiais elementais. Lietuvių egzilų vienas ryškesnių elementų atpažįstamų tos grupės refleksijos į savo likimą buvo suvoktas tautiškumas, ir tas

37 Prievelis D. Dėl senųjų ir naujų ateivių santykių. *Margutis*, 1960, balandis, p.24

38 Volertas V. Kas darytina? *Draugas*, 1962 kovo 30, p.17

39 Tarp blaivumo ir romantikos. Viktoras Nakas: atsakymai į klausimus, *Metmenys*, 1985, Nr.50, p.142

40 Tarp blaivumo ir romantikos. Antanas Šileika: atsakymai į klausimus, *Metmenys*, 1985, Nr.50, p.157

41 Tarp blaivumo ir romantikos. Antanas Šileika: atsakymai į klausimus, *Metmenys*, 1985, Nr.50, p.158

42 Keturiasdešimtųjų metų karta: mažumos grupė ar atsinaujinimo sąjūdis? *Metmenys*, 1966, Nr.11, p.205

43 Stropus K. (V.Trumpa) Iš rytų į vakarus. *Margutis*, 1963, spalio, p.4

44 Šmulskštys J. Mitai ir Lietuvos laisvinimas. *Metmenys*, 1966, Nr.11, p.135

bruožas individuose buvo formuojamas pasirenkant atitinkamas formas, kurių įvairumas kvestionuojamas. Kaip Jurgio Mačiūno, Viktorijos Matrangos pavyzdžiai, kai pažeidžiamas lietuviško geto siena ir pradedama gyventi svetimoje aplinkoje, kitoje kultūroje, nors ir neatsižadant savosios lietuviškos kultūros ir tapatybės. Ieškoma formų išreikšti savąjį išipareigojimą lietuvybei:

Kronikos pasirodymas ir Kalantos susideginimo paveikta, hibridinė karta ėmė savo lietuviškumą išreikšti politine veikla. Ji taip darė iš dalies ir dėl to, kad jos nariams buvo *sunku* ar net *neįmanoma* visiškai įsijungti į lietuvių kultūrinį gyvenimą.⁴⁵

Viktorijos Matrangos subjektyvus savųjų vertinimas vertintinas ne tik kaip kitų kritikos, bet ir jos kalbėjimo ir tuo pačiu sąmoningo veikimo toje aplinkoje pobūdį. Reakcija, paremta patirtimi, kurios modelius siūlo keisti *savajai* bendruomenei. Galima tik kelti klausimus kada atsiranda tokie sąmoningumo pokyčiai ar tai buvo pastovi antitezė?

Ko aš labiausiai nemėgau *savo* lietuviškoj aplinkoj, tai buvo lietuvių etnocentriškumas: kas yra lietuvis, tai vertingesnis, geresnis žmogus; ar jei lietuviu padaryta, tai labiau vertas dėmesio pasiekimas. Priešinausi tam uždaramui, naujų idėjų baimei, skeptiškumui skirtingų nuomonių. Žodžiu, nedemokratiškumui ir provincialumui. Grupė tvirtino, kad yra vienas tiesus kelias, aiškus visiems sveiko proto žmonėms.⁴⁶

Dar kart grįžtu prie jau paliestos temos apie išipareigojimus savo bendruomenei niuansus. Dalies grupės narių suvokta kritika kaip 'griovimas', 'susiskaldymas', 'nesantaika' yra taikoma opozicinių struktūrų formai kur gali būti tik juoda/balta, gera/bloga, teisinga/klaidinga, o visos tarpinės formos yra atmetamos kaip neegzistuojančios. Taip reflektuodami savo gyvenimą egzilėje dalis individų, besivadovaujančių tokiomis struktūromis sukelia įtampas su kitais nariais, kurie toms binarinėms opozicijoms nepritaria ir jomis negyvena.

Kitas aspektas - noras, kad šalia tų opozicijų būtų ir kitas priimtinas savo išraiška veikimas. Ar ta bendruomenė pakankamai atvira formų įvairumui, nuomonei, pozicijai? Ar bendruomenės prioritetai, kurie yra ir jos identifikavimo elementai (lietuviškumas, ir kt.) yra pakankami jos nariams kaip individams realizuoti ir tuo pačiu tą bendruomenę nuolat veikti kūrybinėm implikacijom, kurios ir definiuotų pačią bendruomenę laike, statiškos formos, kurios deklaratyviai saugomos, linkusios represuoti ir kitas. Pasak *A.Landsbergio Kelrodis: iš gamtovaizdžio į psichę. Greitis: egzilyje dvigubai spartesnis.*⁴⁷ Taigi visi procesai ryškiau ir aiškiau pasireiškia arba geriau matomi. Kęstutis Paulius Žygas:

Mūsų agresijos aktai prieš visuomenę iš tikrųjų yra meilės išraiška, ir mūsų "pasitraukimas" iš bendruomenės tikrovėje yra į ją integravimosi pradžia. Jeigu mums lietuvių visuomenė nebūtų svarbi, mes jos trūkumus ignoruotume, o ne kritikuotume. Mes būtume apatiški jos reikalams. Mūsų pasitraukimas taip pat savotiškas. *Esame pasitraukę savin surasti save ir mums autentišką santykiavimo su lietuvių visuomene formą.*⁴⁸

Modernios bendruomenės veikimas galimas tik jos sudarančių narių nuolatinio aplinkos bei savęs pačių reflektavimu. Bendruomenės vienybė kuriama pagarba vertybėms, nuolat jas kvestionuojant, pagarba kitai minčiai, išipareigojimas vienas kitam.

Bendruomenės ir tuo pačiu savo išipareigojimai jai, individus įtraukia į tam tikra priklausomybę nuo to ką kritikuoji ir ką gali duoti tai bendruomenei pats. A.Mackus kritikuodamas bendruomenės daromus išskirtinumus įvairiom gyvenimo apraiškom, pats yra aktyvus veikėjas ir skelbia laisvą išipareigojimą lietuviškumui.

Bendruomenės veikėjų daliai būdingo įtarumo, dėl Bendruomenės veiklos kam nors pareiškus šiokių tokius rezervas, arba ją aptarus ne taip, kaip norėtų vadovaujant organizacijos asmenys ir Esbė (anoniminis autorius, jo straipsnis *Draugas* 1963, 5/29). Nėra pikta valia ištarti kritišką žodį, bet reikia piktos valios pikta valia įtarinėti tuos, kuriems Bendruomenės problemos kritiškai rūpi.⁴⁹

Bendruomenė linija (lietuviškumo masėse palaikytoja)...reikia organizuoto vieneto, remiančio ir mažiau įprastas kūrybinio – kultūrinio gyvenimo apraiškas, bandančias iš štampų, - o tokias įmanoma platesnės viešumon daugumos aprobatu siekiančiai organizacijai dažnai rizikinga.⁵⁰

45 Tarp blaivumo ir romantikos. Viktoras Nakas: atsakymai į klausimus, *Metmenys*, 1985, Nr.50, p.143

46 Tarp blaivumo ir romantikos. Viktorija Matranga: atsakymai į klausimus, *Metmenys*, 1985, Nr.50, p.147

47 Landsbergis V. Priedas prie įvado į egzilio rašytojo kūrybos pasaulį. *Metmenys*, 1965, Nr.9,p.131

48 Keturiasdešimtųjų metų karta: mažumos grupė ar atsinaujinimo sąjūdis? *Metmenys*, 1966, Nr.11, p. 204

49 Mackus A. Dėl vidutiniškumo bendruomenėj. *Margutis*, 1963, liepa, p.3

50 Ibid.,p.4

Kad kiti teisingai suprastų bendruomenės pastangas ir siekimus, būtina, jog pati Bendruomenė, prieš reikalaujama to iš kitų, pradėtų savo veiklą ir darbus vadinti tikraisiais vardais. Jos darbų visuma, išskiriant išimtis, rodo, kad tai esama organizacijos, populiariomis priemonėmis siekiančios išlaikyti kai kurias, masės daugumai labiausiai prieinamas, lietuviškas apraiškas. Šioje srityje Bendruomenės nuveikti darbai iš tikrųjų yra vaizdūs ir savaip prasmingi, net neišvengiami.⁵¹

Literatūros Lankų redaktoriai skelbia savo kritiką, analizuodami vykstančius procesus teigia ir savo darbo kritikos literatūroje svarbą, kaip naudingą bendruomenei:

Kritika (šiuo atveju *Literatūros Lankų*) esanti emigrantams būdingo nuomonių susiskaldymo ir nesantaikos išraiška, - esmėje yra grynas absurdas, (...)tam tikros ideologijos pasireiškimas. Tos ideologijos pagrindus sudaro populiarūs, bet mūsų galva nepakankamai kritiškai sudaryta tezė apie emigrantinės visuomenės žlugimą įvairiaprasmio susiskaldymo poveikyje.⁵² Mūsų pozicija šiuo požiūriu būtų sekanti: susidomėjimas kritika pirmiausia mums reiškia didesnę susidomėjimą pačia literatūra ir jos struktūriniais elementais bei problemomis; didesnę jos amato pažinimą; perėjimą iš inertiškos slinkties į sąmoningą, etc. Tad mūsų nuomone, didesnis susidomėjimas kritika yra ne krizės, bet atgimimo simptomas.⁵³ Tai yra mūsų "rašto žmonės", kurie visomis priemonėmis stengiasi įpilietinti "emigracijos sąlygoms pritaikytą" kritiką, neturinčią beveik nieko bendro su kritika normalia žodžio prasme, naudinga tik jiems patiems; kurie savo kūryba nebepajėgia pateisinti nešiojamos etiketės ir dažnai silpnus arba vidutiniškus darbus nori prašmugeliuoti kaip gyvybinį visos tautos reikalą.(...)⁵⁴

Išvados

1. Daliai bendruomenės narių praradus jau buvusias aiškias gyvenimo formas, būnant kitoje aplinkoje, dažnai įvardinant ją 'svetima', 'priešiška' stengiamasi tas simbolines dimensijas atstatyti kitokioje plotmėje - organizacinėse struktūrose ar spaudos tekstuose ir pan.
2. Atmetimas individualių arba kitokių idėjinių apraiškų liudytų bendruomenėje esančią jėgos monopolizavimo struktūrą.
3. Vėlesniųjų kartų, kurios augo ne atsinešose, bet jų bendruomenėje susiformavusiomis formose, refleksijos į savo patirtis bei socialinės grupės veikimo metodo įvardijimas rodo psichologinio funkcionavimo būdo kitimus. Viena socialinė grupė perduoda savo skausmingas patirtis jaunajai kartai, kuri tas patirtis suvokia kaip psichologinę represiją. Šios grupės patirtis nesuvoktina kaip universali visų patirčių atžvilgiu, todėl galime kalbėti sąlyginai, tačiau neatitikimo simbolinėse, tapatumo išraiškose galime išvelgti:
4. Konservatyviųjų socialinės grupės veiklos metodai kritikuotini, bet yra ir percepcijos momentai veiksmuose, nors nėra idėjinio savo veiksmų pagrindimo, tuo pačiu veiksmai darosi tokie pat formalūs kaip ir tų, kuriuos patys kritikuoja. Daliai narių perimti bendruomenės veiksmų modeliai, tapatumai kelia psichologinį diskomfortą, bet nesiryžtama juos keisti. Tapatumo modeliai bendruomenėje konservuojami.
4. Socialinės grupės savęs suvokimo, identiteto problema transformuojasi į kuo didesnę "savos teritorijos gynimą", nes, nors *simbolinė* egzilėje ji yra vienintelė. Baimė netekti susikurto pasaulio, kuriuo patikėta. Nenoras ir netikrumas, kad gali subyrėti ir šios gyvenimo formos sąlygoja gana griežtus ir autoritarinius gynybos modelius. Asmens racionalus apsisprendimai tampa mažiau verti, nei kolektyvinis imperatyvas.
5. Liberaliosios socialinės grupės bendruomenėje implikuojamos vertybės yra universalios, 'įsivaizduotina bendruomenė' pakeičiama asmeniniu ryšiu, tarpusavio išipareigojimu. Grupės subjektyvus savųjų vertinimas vertintinas ne tik kaip kitų kritikos, bet ir jų kalbėjimo ir tuo pačiu sąmoningo veikimo toje aplinkoje pobūdį. Modernizuojamos simbolinės tapatumo reikšmės, kurios siūlomos *savajai* bendruomenei.
6. Dalies grupės narių suvokta kritika kaip 'griovimas', 'susiskaldymas', 'nesantaika' yra taikoma opozicinių struktūrų formai kur gali būti tik juoda/balta, gera/bloga, teisinga/klaidinga, o visos tarpinės formos yra atmetamos kaip neegzistuojančios. Taip reflektuodami savo gyvenimą egzilėje

51 Ibid., p.5

52 H.B.S. Emigracija ir kritika. *Literatūros lankai*, 1955, Nr.5, p.21

53 Ibid., p.21

54 Ibid., p.21

dalį individų, besivadovaujančių tokiomis struktūromis sukelia įtampas su kitais nariais, kurie toms binarinėms opozicijoms nepritaria ir jomis negyvena.

Bibliografija

- Antinienė D. Asmens tautinio tapatumo tapsmas. Sociopsichologinės šio proceso interpretacijos, *Sociologija*, 2002, Nr.2, p.100-107
- Drunga K. Apie tradicijos ir laisvės įtampą. *Margutis*, 1963, gruodis, p.13
- Gordon Mashall, *Oxford dictionary of Sociology*, oxford university press, 1998
- H.B.S. Emigracija ir kritika. *Literatūros lankai*, 1955, Nr.5, p.21
- H.B.S. Emigracija ir kritika. *Literatūros lankai*, 1955, Nr.5, p.21
- Jasaitienė B. 40 m. Golgotos kelias. *Karys*, 1982, Nr.5, p.254
- John Fiske. *Įvadas į komunikacijos studijas*. baltos lankos, 1998
- Kavolis V., Nužemintųjų generacija, *Žmogus istorijoje*, V., 1994
- Kavolis V. Apie istorinę psichologiją in *Kultūrinė Psichologija*, baltos lankos, 1995
- Keturiasdešimtųjų metų karta: mažumos grupė ar atsinaujinimo sąjūdis? *Metmenys*, 1966, Nr.11, p.205
- Landsbergis V. Priedas prie įvado į egzilio rašytojo kūrybos pasaulį. *Metmenys*, 1965, Nr.9, p.131
- Mackus A. Dėl vidutiniškumo bendruomenėj. *Margutis*, 1963, liepa, p.3
- Prievelis D. Dėl senųjų ir naujųjų ateivių santykių. *Margutis*, 1960, balandis, p.24
- Raugas B. Atlikime pareigą savo bendruomenei. *Karys*, 1979, Nr.4, p.133
- Redakcijos žodis, *Literatūros Lankai*, Buenos Aires, 1952, Nr.1, p.1
- Stropus K. (V.Trumpa) Iš rytų į vakarus. *Margutis*, 1963, spalio, p.4-5
- Škėma A. Lietuvių tremties literatūros mirtis? In *Raštai*, T.3, Chicago, A.Mackaus knygų leidimo fondas, 1985
- Šmulskštys J. Mitai ir Lietuvos laisvinimas. *Metmenys*, 1966, Nr.11, p.135
- Tarp blaivumo ir romantikos: atsakymai į klausimus, *Metmenys*, 1985, Nr.50, p.142
- Vaičiulaitis A. Žodis skaitytojams. *Aidai*, 1950, sausis, Nr.1, p.2
- Vygantas V. Kartų bendravimo problema tremtyje. *Į laisvę*, 1956, Nr.11, p.15
- Volertas V. Kas darytina? *Draugas*, 1962 kovo 30, p.17
- Žukauskienė A. Visuomenė/bendruomenė: ekvivalencija ir skirtumai, *Sociologija*, 1999, Nr.1, p.57-65.